

Гарні дівчата

Ми з Андрієм приїхали з тієї самої, як співається в пісні, сторононьки: він з районного центру, я з обласного. Міста, де ми виростили, розділяла відстань в якихось п'ятдесят з мізерним чубком кілометрів, а нам і не снилось існування один одного. Позналилися ж у гуртожитку, куди нас, абітурієнтів, селили на час складання вступних іспитів штабелями — шістьох у кімнату, і де задовго до викладачів нам допікали спрагли свіжої кривці блощиці.

Андрій готувався на історичний факультет, я ж іще в школі заповів себе математиці. Зі срібною медаллю мені досить було здати перший екзамен на відмінно, щоб уберегти себе від наступних: творів писати я не любив, в історії плавав — на той час уже кожний неприховано оповідав свою і ті оповіді між собою збіса різнилися. Ну й що, що Наполеон народився з прорізаним зубом? Я не міг збагнути, який стосунок ця індивідуально-фізіологічна обставина, якій підручники намагалися надати містичного характеру, мала до його діянь? Так само я не бачив зв'язку між поразкою цього полководця під Ватерлоо і моїм життям у сучасному місті. Немає мови, Наполеон був славетною особистістю, та чи не виносить хвиля подій ту чи ту людину на гребінь, так що їй не залишається іншого вибору, як ставати непересічною, якщо вона, звісно, не бажає піти на дно?

Мене цікавила математика і її умоглядні можливості. Мені здавалося, що історія безсоромно підлаштовується під точні науки, торгуючи з-під поли, мов та спекулянтка, фактами, та я тримав цю мою думку при собі. Тоді як Андрій тямив історію, як свої п'ять пальців, допомагав мені підтягнутись і самовіддано заготував для мене про всяк випадок сотню шпаргалок: він уже тоді був беручим і надійним товаришем, молячись на обрану галузь, мов на красну дівчину. Я розумів, що хоч що бовкну проти неї, він боронитиме її з такою палкістю, від якої могла постраждати наша тоді ще вельми тендітна, як весняний листочок, дружба.

Більше, ніж спільне походження, нас лучив інтерес до жінок. Нам було по сімнадцять, і ми, якщо хтось забув, хлопці. Я вступив за результатами першого іспиту, на radoщах прикрасивши шпаргалками, мов гірляндами, нашу непоказну гуртожитську комірчину, і вболівав за Андрія. Смажив нам обом на спільній для цілого поверху кухні картоплю, б'ючи капцем і підпікаючи сірником тарганів, що гасали по забризканій жиром стіні, в той час як Андрій сидів над книжкою, скидаючись на ченця, який спокутував гріх, що ним є світ і людина в ньому. Страх завис над ним хвиським батогом (карма кожного вступника): страх провалитися, страх постати в цьому жалюгідному стані перед батьками, страх, що скажуть знайомі, однокласники, вчителі, страх, урешті-решт, змарнувати рік. «Ні!» — горлав

Андрій уві сні, ніби його піддавав тортурам сам Торквемада, я ж, який солодко спав (із віком сні не такі солодкі і не так легко заснути), підхоплювався і втішав: «Спи, друже! Все буде гаразд», на що він, не прокидаючись, по-дитинному скавулів і відчайдушно натягував на голову ковдру.

Коли закінчився пов'язаний зі вступними екзаменами цілібат, ми вернулися в отчий край: Андрій у райцентр, я у своє місто. Та вдома я всидів недовго і зовсім не тому, що мені набридла ріднзна. Я розумів, що небавом доведеться покинути рідні вулиці, і спізнавав щось на зразок неясного, ні на що не подібного щему. Вже по кількох днях я вирушив до Андрія, скориставшись його запрошенням, щоб розвіяти те химерне відчуття, яке було мені зовсім не до вподоби. Водночас у мені прокинулася цікавість — до нового приятеля, до докільця, в якому він формувався, до райцентру. І я не розчарувався. Обласний і районний центри — дві планети, такі схожі і водночас неймовірно, що й годі уявити собі, розбіжні. В райцентрі все інакше — відрізняється сам алгоритм, інакша його істота.

Місто, де народився і виріс Андрій, лежало, як і моє, на річці. Це не дивно: в краю, звідки я, всі міста (великі й малі) розташовані на річках і більшість сіл туляться біля потічка, мов химерні істоти, що ніяк не можуть напитися. Річ у тім, що Андрієве місто лежало на тій самій річці, що й моє, ген далі вділ течією. Якби ним курсували кораблі, я міг би до нього запласти, зійти трапом на пристань, де він зустрічав би мене. А так я пускав на ній хлопчаком кораблики, і хтозна, може, котрийсь доплив до Андрія і він, такий самий малюк-короткоштанько, перехопив його: як давно те діялося! Більшість корабликів несли послання, переважно любовні. Цю таємницю я тримав при собі, якое не випадало розводитися про цнотливі платонічні папірчики перед плейбоєм, знавцем дівчат, великим серцеїдом. Сьогодні я не бажав би, аби хто-небудь прочитав ті зізнання. Вони адресувалися дівчатам, з іменами і безіменним, усім дівчатам світу — далекій, загадковій, спокусливій, чарівній незнайомці, про яку я не мав жоднісінького уявлення понад те, що кохаю її. Якби не математика, не знаю, хто порятував би мене від того романтичного блуду.

Райцентр мав ту перевагу, що поєднував ознаки села й атрибути міста — речі, які деінде вступили б у непримиренний конфлікт, тут мирно співіснували, взаємно доповнюючись і наснажуючись, розширюючи невеличкий простір й одночасно роблячи його затишним, хай у чомусь кумедним і недолугим. Це одне з тих численних міст, де ніколи, навіть через сто років, не буде більше п'ятдесяти тисячі мешканців. Замість кораблів річкою рухалися флотилії свійської птиці; купалися всі — люди, гуси, качки, собаки, сюди приводили напувати худобу, мили і чистили корів, вище за течією прали білизну, а в лозняках чаїлися рибалки з саморобними вудками. Проте частіше, ніж риба, ловився мотлох, якого досхочу прибивалося також до берега, де він бгався докупи, наче хтось лаштувався зв'язати пліт,

але так і облишив. Якби комусь спало на думку закинути справжній спінінг, гачок приземлився б на іншому березі — там, де на луках паслися коні.

Андрієве місто мало потребу мислити себе більшим, ніж було. Колись воно належало до трьох головних населених пунктів краю й налічувало сорок дев'ять тисяч сімсот п'ятдесят шість мешканців із перспективою швидкого стабільного зростання, однак історія успіху раптово обірвалася, наче зарізко смикнута волосінь, і місто стало звичайним райцентром. Згодом заклали розгонисту набережну — з протесту проти скрухи чи, як висловився один мандрівник, якого привела та цікавість, якій катма раціонального пояснення, «зачухраності». Тут панувала якась незбагненна ідилія, нагадуючи біблійний рай, в який ще не внадилася, мов оса на грушки, спокуса. Плодами пахло звідусіль — на кожній вулиці, з кожного подвір'я, ранні сорти вже достигли, пізні блаженно наливалися соками.

Мені ж Андрієве місто сподобалося. Моя туга плавно наклалася на провінційну скруху, знайшовши для себе придатний ґрунт. Воно жило, як одна велика родина, де кожний знав кожного, але ніхто нікому не заважав. А було ж інакше: колись із теперішнього обласного центру, якому підпорядковувався район, приїздили ярмаркувати. Однією з перших Андрієвих монографій вийде історія рідного райцентру, за яку його носитимуть на руках. У свої тридцять чотири він стане почесним громадянином свого рідного міста і наймолодшим.

Набережна перебувала в разючому контрасті зі скромними двоповерхівками і крихітними сквериками, що домінували навколо. Стужені за величчю, яка стосувалася менше колишнього часу і була більше тугою за великим містом, що живе глибоко в серці мешканців невеличких міст і зовсім маленьких містечок, містяни, тільки-но весняне сонце прогрівало бетонні плити і річкову рінь, висипали на набережну. І так ціле літечко, проте ще й у жовтні і навіть у листопаді поодинокі сміливці влаштовували змагання і купелі.

Решту літа ми провели на тій набережній — то були наші найсолодші тижні. Тодішнє щастя більше ніколи не повториться: ми поквиталися зі школою й учителями, вступні іспити теж залишилися позаду, а інститутські будні з колгоспами, парами, заліками, відробками були, здавалося, далеко попереду.

Я мав молодшу сестричку, яку батьки, що працювали на фабриці, залишали на мене. Мала причепа не відступала ні на крок. «Це твоя наречена?» — глузували з мене, і через це дурисвітство дівчата мого віку відверталися геть. Либонь, з цієї причини я довго не мав подруги і в кіно та на морозиво ходив сам або з малолітньою дзямою.

«Мамо, я хочу відпочити», — стогнав я, хоча зазвичай батькам не перечив. Деколи вони розуміли мене і віддавали сестричку на село до бабці. Я був достатньо дорослий, тож, крім усього, мав право на власне життя. Проте гостюючи в Андрія, я раптом з тугою згадав ті

часи, ще такі свіжі, а здавалося, вони вже далеко в минулому, і мені раптом забракло її присутності, її довірливого голосу і щось зашкребло всередині, як шкребеться у замкнені двері кіт.

Андрій був одинак, мав дівчину, з якою планував побратися, щойно закінчать десятирічку. «Красуня», — прицмокував Андрій. Однокласники упали за нею, та дівчина не бачила світу, крім Андрія.

Після школи Андрієві було не до одруження. Поклали стати на рушничок, коли завершиться вступна кампанія й Андрій повернеться студентом. Небавом йому перехотілося так швидко зв'язувати життя — в ньому раптом прокинувся дух парубоцької вольності, якою жадав досхочу навішатися.

Це Андрій підбив мене ходити на річку. Справді, чому б не викупатися? Проте більше, ніж купалися, ми лежали на березі і споглядали дівчат, заради чого, врешті, й байдикували цілими днями на набережній.

— Нащо тобі, — дивувався я, — якщо ти вже маєш дівчину, ще й красуню?

— Ти цього не розумієш. Пощо квапитися? Усе попереду, шлюб нікуди не втече.

Дівчат багато й усі вони різні, кожна має неповторну усмішку і навіть білявка білявці не рівня. «Але ж з усіма не перезустрічаєшся», — казав я Андрієві, здивований його здатністю у справі серця прагматично мислити й поготів уявляти собі в усій виразності такі речі (я гадав, на це здатні лише технарі). Дрібниці майбутніх буднів здавалися мені такими далекими, що їх не доводилося й відсувати; я знав, що присвячуватиму їм ще чимало часу. У вік, як наш тоді, любов вирішує все. «І математика», — жартував у мій бік Андрій, а я охоче погоджувався. Математика тримає світ — без неї він давно вже розпався б.

— Лише що скаже твоя дівчина? — запитав я його.

Я тоді ще був досить наївний в амурних справах, тож такі запитання мені давалися не менш легко, ніж складні завдання з математики.

— Вона нічого не знатиме, — відповів Андрій і жартома додав: — Якщо ти їй, звісно, не вибовкаєш.

— Я не знаю її, — нагадав я Андрієві, натякнувши, що пора нас нарешті познайомити.

— Я ж тобі казав, що познайомлю, — промовив Андрій. — На все свій час.

Я розумів це й без нього. Андрій уже кілька разів обіцяв познайомити мене зі своєю обраницею, проте з тих чи тих причин ця мить постійно відкладалася. Тихцем я сподівався, що одного дня вони прийдуть на набережну вдвох. Де ж бо ще знайомитися, як не на нагрітих серпневим сонцем бетонних плитах, що тягнулися шахівницею, підпираючи берег, де ми гайнували останні дні нашої безумовної свободи?

У попередні роки я проводив серпневі вечори з батьками; коли вони поверталися з роботи, ми вирушали на город. Мати просапувала, я скидав бур'ян на купу край городу, де він, присипаний землею, повільно перегнивав, не заподіюючи більше шкоди, а потім ми з батьком поливали грядки, почергово то помпуючи воду, то носячи відра. Сьогодні я не уявляю, як після виснажливого дня на підприємстві, звідки ще належало добратися, повоювавши за доступ у переповнений тролейбус, батьки спробували доглядати город, який давав нам картоплю, моркву і буряки, а перед тим полуницю, порічки й агрус. Вернувшись, батьки щось перекушували і лягали спати, тоді як я вмощувався студіювати збірники математичних завдань, що успішно заміняли мені поезію. Коли я прокидався, батьків уже давно не було, а сонце стояло в зеніті.

Так ми засмагали, роздивляючись дівчат, на яких Андрій знався, як справжній професіонал. Я не міг би з ним позмагатися, тож скромно прислухався до його слів. Ні, Андрій був усе-таки неймовірним знавцем дівчат!

— Якби в нас був дикий пляж... — мріяв Андрій.

У провінційному місті дівчата засмагають у купальниках чи й поготів у сорочках — де там до південних пляжів.

— Море робить людину розкомплексованішою, — правив Андрій і, опершись на лікті, питав: — Ти коли-небудь бував на морі?

На морі я був один-єдиний раз, коли мені заледве виповнилося два роки, і знаю я про це з розповіді батьків. Другого дня в мене підскочила температура. Медсестра, яка відпочивала кількома наметами далі, порадила батькам якнайшвидше забиратися геть, що вони й зробили. На тому мої відпочинки на морі завершилися.

Андрій їздив на південь щороку — аж дотепер: це було перше літо, яке він там не побував. Останніми роками почали виникати дикі пляжі, які розганяла міліція, але, як казав Андрій, проти природи не попреш. Це відрізняло його від абсолютної більшості мешканців райцентру, які літували і зимували на тому самому місці, від колиски до домовини проводили час на тих самих ланах, фабриках і галявинах.

— Від фігового листка до корсета і від корсета назад до природи, — одним реченням Андрій умів охопити історію людства.

Дівчата провінційного міста скромніші і, як б сказав, сором'язливіші, та це аж ніяк не означало, буцім вони менш вродливі чи не такі цікаві. Андрій поділяв моє бачення, не погоджуючись лише з купальниками, за що вважав за це місцевих венер ретроградними і не такими спокусливими в порівнянні з узморними сиренами, по-філософському, втім, підсумовуючи:

— У степу й хрущ — м'ясо, — дарма що до гір було незрівнянно ближче.

Я ніколи не думав, що історія така детальна наука. Мені здавалося, що детальними в ній є лише дати, все інше — вигадка, сяк-так присобачена до років, як хвіст до чорта у вертепі. Справжні історики не жонглюють датами, їхня стихія — персони й події.

У математиці все по-іншому, бал правлять цифри — множаться, діляться, додаються, віднімаються, підносяться в ступінь, добуваються з кореня. Математика вміщає світ у числа і функції.

Мені ж купальники на дівчатах не вадили, як Андрієві.

— І що ти робиш?

— Лежу і дивлюся.

— А коли надивишся?

— Тобто?

— Ти ж не можеш весь час лише дивитися!

— Увечері я зустрічаюся, і ми кохаємося.

— А пляжні дівчата?

— Я уявляю, що кохаюся з котроюсь із них.

— Імен, часом, не плутаєш? — жартував я.

— З найгарнішою, звісно, — не чув моїх слів Андрій. — А ти?

Я теж уявляв котрись із побачених удень дівчат. Можливо, ми уявляли ту саму дівчину, засинаючи в сусідніх ліжках, тоді як вона радше за все й не здогадувалася про наше з ним існування. Хай там як, Андрій мав дівчину, а всі мої обраниці, на відміну від Андрієвої, були всього-на-всього красунями з набережної. Краще, звісно, синиця в руці, ніж журавель у небі.

— Ти пам'ятаєш свій перший поцілунок? — запитав Андрій.

— Це було давно, коли я ще полював на мамонтів і на поцілунки залишалося не так багато часу, — віджартувався я.

— Я думав, ти математик.

— Ні, я історик.

Настав день, в який Андрій під приводом спільного походу в кіно мав познайомити мене зі своєю дівчиною. Я вагався, чи не моя присутність заважає йому зустрічатися з коханою, адже я впав йому, як сніг на голову. Можливо, запрошуючи до себе, Андрій всього-на-всього продемонстрував формальну гостинність.

Спочатку фільми показували в столиці, потім в обласних центрах і аж тоді вони йшли в таких, як Андрієве, містах — геть несправедливо, адже саме у таких-от закутках кінематограф, за винятком дівчат і футболу, найжаданіша розвага.

Того дня Андрій кудись пропав. Увечері, коли я прийшов під кінотеатр, мій товариш уже чекав на мене. Сам.

— А твоя красуня? — здивувався я.

Мені здалося, що Андрій ховав її від мене — невже остерігався, вбачаючи в мені потенційного конкурента? Але ж сам постійно й розповідав! Я робив усе, щоб не нашкодити нашій дружбі.

Напевно, запізнюється, переконував я себе, — у такий вік дівчата полюбляють змушувати хлопців чекати. В те, що трапилося щось серйозніше, якось не хотілося вірити.

— Вона сьогодні не може.

Саме сьогодні, коли примара знайомства мала стати нарешті дійсністю.

— Вона поїхала на село.

— Я знаю. Ходімо, — сказав я і хотів було взяти Андрія за лікоть, аби ми нарешті ввійшли досередини, де біля квиткової каси вилаштувалася черга.

— В неї захворіла бабця, — виправдовувався Андрій.

Ми пішли в кіно без Андрієвої дівчини. Дивлячись фільм, я хутко забув про неї.

— Ти не сердисься? — запитав Андрій, коли ми опинилися під склепінням поцяткованого зірками неба.

— Чудовий фільм, — запевнив я.

— Я маю на увазі, через неї.

— З чого б то?

— Вона невдовзі має приїхати. Тоді я вас вже точно познайомлю. Обіцяю!

Чи то вловивши мій сумнів, чи просто у щирому пориві Андрій запитав:

— Підеш до мене за дружбу?

— Про що мова!

Андрія моя відповідь неабияк збадьорила, і решту шляху ми базікали лише про переглянуту кінострічку.

— Я вже бачив це, — сказав Андрій.

— Я ні, — мовив я.

— Вдруге не так цікаво.

— Мені було цікаво.

— Першого разу мені також було цікаво.

В школі, десь у середніх класах, був період, коли на той самий фільм я ходив по десять разів. Контролерка на вході дивувалася: «І не набридло тобі ще?», на що я заперечливо мотав головою, доки якогось разу шепнула, змовницьки підморгнувши: «Можеш не купувати квитка». Відтоді я потрапляв у кінотеатр безкоштовно.

Наступними днями ми, як і раніше, ходили на набережну милуватися гарними дівчатами — звичні Андрієві коментарі і, як і допіру, просто чудова погода.

Минув тиждень.

— Вона ще не повернулася, — сказав Андрій, хоча я ні про що не запитував. — Її бабця дуже хвора.

Я побажав її бабці всіляких благ і висловив сподівання на швидке одужання.

— Від старості не одужаєш, — натякнув він якось зажурено.

— Все одно. Я впевнений, вона ще потопче ряст!

— І я сподіваюся, — підхопив Андрій. — Уяви собі: до її від'їзду ми щовечора були разом!

— Невже ви щовечора кохалися? — не втримався я.

— По кілька разів.

— Отакої!

— Скажеш.

— Тільки-но повернеться, запроси на пляж, адже так найпростіше, — запропонував я.

— Найпростіше! — розгубився Андрій.

Одного дня ми, як завше, дивилися на гарних дівчат. Повз нас пройшло вісім вродливиць, інших чотирнадцять були у воді і на березі.

— Ти даєш, — сказав Андрій. — Ти що, лічиш їх?

— Не лічу, — відповів я. — Мій мозок лічить, мимохить.

— Відразу видно: математик. Ти, може, й усіх попередніх лічив?

— Лічив.

— Невже всіх, відколи ми сюди приходимо? — Андрій здивувався.

— Всіх, — підтвердив я.

— Та ну? — не йняв віри Андрій. — І скільки їх було?

— Сто вісімдесят дві, — я не зморгнув оком.

— Так багато?

— Це якщо використовувати механістичний підхід.

— Отже, їх було менше?

— Менше, — погодився я.

— Чому ти тоді сказав, що їх більше?

— А дуже просто: частина дівчат — це ті самі дівчата, що й учора чи кілька днів тому.

— Тож скільки їх було насправді?

— Двадцять дев'ять.

— Твоя точність! — вигукнув Андрій і по хвилі додав: — А мені байдуже. Я дивлюся, не скільки їх, а які вони.

— Мені теж байдуже, — зізнався я.

— То нащо лічиш? — запитав Андрій.

— Я ж кажу: просто.

Дівчата були самі, рідко з хлопцями. Вони йшли попри нас табунцями, і не одна-друга кидала в наш бік зацікавлений погляд.

Нас саме проминали дівчина з хлопцем. Коли вони зупинилися мало не перед нашими носами і злились у поцілунку, Андрій зблід. У житті б не подумав, що мій приятель такий ревнивець — бліднути через чужих дівчат! На нас закохана пара не звернули жоднісінької уваги. Андрія мов переціпило — таким я його доти ще не бачив: звісно, за такий короткий час, який ми зналися, важко пізнати людину — деколи й за ціле життя не збагнеш. Дівчина була напрочуд милою — либонь, милішою від усіх, кого ми перебачили за ті тижні. У таку і я закохався б.

— Па-па, річко, — того ранку я прийшов на річку сам. Сходило сонце, і мені хотілося попрощатися з її водами та берегами; було трохи сумно покидати її — хай там як, на цьому її відтинку я провів найбезтурботніший місяць моєї юності, за який вона стала мені, майже як дівчина, уособлення всіх тих чарівних дівчат, якими ми удвох із Андрієм милувалися. «Ти ж математик, — дорікнув я собі. — А потягло на лірику».

— Тобі не шкода її покидати? — запитав я Андрія, коли ми сідали на електричку.

— Кого? — стрепенувся той.

— Річку, на якій ми разом відпочивали.

— Ти лірик, — зітхнув Андрій.

— Зрідка, — погодився я.

— Виявляється, навіть математик — людина, — мовив Андрій. — Я гадав, твоє серце складається з цифр.

— Як замок у сейфі, — підхопив я.

Андрій був до мене несправедливий; напевно, того ранку він відчув тугу за рідним містом, річкою і — авжеж — дівчатами.

— Як не знаєш правильної комбінації цифр, не доберешся.

— Не кажи.

Ми від'їхали на навчання, й Андрій так і не познайомив мене зі своєю обраницею. Він відхилив мою пропозицію зупинитися на день-два у мене, пообіцявши неодмінно колись надолужити, тож додому в мій рідний обласний центр я заскочив сам. Я показував знаки, напівжартома, напівсерйозно сподіваючись останньої хвилі змінити його рішення, проте

Андрій тільки вибався на мене із заповненого вагонного вікна, меланхолійно, зовсім не подібно до себе всміхаючись; він здався якимось втомленим, а може, лише зажуреним. Разом з останніми серпневими днями добіг кінця шмат життя, мовби довершивши його штрихом-загадкою. Потяг від'їхав, і я пішов.

Мене час в Андрієвому райцентрі збадьорив, я чудово відпочив і розважився таким незвичним для себе заняттям, як милування місцевими дівчатами, які, слід визнати, мало різнилися від наших міських, тож мені здавалося, що Андрій був у цьому не до кінця справедливим.

— Привіт, мала!

Батьки були на роботі.

Добре, що я не додав звичного «дзямо», вчасно вкусившись за язик.

Сестра перехопила мій погляд, задоволена враженням, яке справила на мене. Її очі світилися, вона повністю пробачила мені шовінізм старшого брата. Невже я прогостював у приятеля не дні, а роки? Зненацька мала набрида стала симпатичною юнкою. Ї ось сестра стояла переді мною, і я не знав, коли і як це сталося, доки усвідомив, що всі попередні роки я просто не помічав, як вона потихеньку росла.

Відтоді проминуло ось уже тридцять шість літ — привітних і непривітних, сонячних і не завжди. Літ, в які я, дедалі більше завантажений обов'язками, щоразу рідше приїздив до рідного міста і ще кілька разів до Андрія. Останнього разу ми також вирушили на річку. Крига звузила її русло в дзюркотливий струмок. Ми стояли край безлюдної набережної і дивилися в засипану снігом далеч. Моя сестра, молодша від мене, вийшла заміж швидше, ніж одружився я: була невтомною матір'ю трьох дітей, а віднедавна ще й бабцею. Час таки нестримно летить, і мені здається, його не завадило би трохи стримати, як ото хапають за віжки коня.

— Привітай мене, я щойно стала бабцею!

— Вітаю! — мовив я і звернувся до членів вченої ради. — Даруйте, це моя сестра. Вона щойно стала бабцею.

Я обернув мобільний телефон, щоб щаслива дзяма почула оплески.

Подумати лишень! Одне з моїх математичних гобі, в яке я не втаємничую навіть найближчих колег по фаху, полягає у такому розв'язанні ребуса часу, який би дозволив змінити його плин, спрямувавши, так би мовити, в інше русло, як спрямовують річки, а ще краще уповільнити і розпластувати. Я впевнений, що це можливо! Тоді ми станемо його володарями, ліпитимемо його, як кубики, до власного густа, і себе в ньому.

Після навчання ми залишилися в тому самому інституті. Андрій закінчив аспірантуру, я був пошукувачем і, попри те, викладав, як у нас із дружиною саме народилася перша малеча, наша доця. Ми виховували її ще в гуртожитку. Ех, скільки всього нам довелося сьорбнути! То вже син з'явився на світ, коли ми переселилися до двокімнатної квартирки у хрущовці, де затрималися на довше, ніж волілося б, лише нещодавно перебравшись до будинку, хоч і не новісінького, зате надійного, сейсмостійкого, спорудженого за чеським проектом для науково-технічної інтелігенції у зеленій частині міста, де по деревах стрибали з гілки на гілку білиці, незрідка застрибуючи на балкон, а то й здираючись потинькованою стіною будинку.

Андрій викладає історію. Студенти називають його Андрієм Остаповичем, в офіційних справах ми звертаємося один до одного на ім'я і по батькові. Я вже звик і не відчуваю в цьому нічого вадного. Часто-густо й у приватній атмосфері, коли він приходить до нас у гості, я, улягаючи звичці, кличу його Андрієм Остаповичем. Ми сидимо, п'ємо і, доки дружина рихтує на кухні страви, згадуємо нашу молодість. Лише те тепле літо після вступу і перед студіями Андрій оминає мовчанням. Я кілька разів пробував заговорити, однак побачивши, як похмурніє мій друг, щоразу облишував затію. Та образ тієї дівчини, при появі якої Андрій пополотнів і ще довго не міг прийти до тями, ніяк не стирався з пам'яті, мов зображення на колись проявленій, але так і не перетвореній на світлини плівці. Мені досі здається, що я чогось не зрозумів; воно наче вислизнуло від мене.

Андрій живе сам, у тій самій кавалерці, яку в час його навчання в аспірантурі купили йому в місті батьки. До інституту йому п'ятнадцять хвилин пішки.

— Коли ти нарешті заведеш сім'ю? — запитую вряди-годи.

— Пощо квапитися, пане ректоре? — відповідає Андрій.

— Життя минає, — кажу.

— Ти філософ, — відказує мій друг. — Напевно, математиків із віком тягне на філософію.

— Не тільки математиків.

— У кожному разі, не істориків.

— Людину поготів, — кажу я. — Це приходить поступово.

— Я цього ще не відчуваю.

— Ти лихий, — відбиваюся.

— А ти набридливий.

Якусь хвилю ми мовчимо.

— Добре вино, — прицмокує Андрій.

— Від тестя, — киваю згідливо. — Власного виробітку.

Коли Андрій лаштується йти, моя дружина пакує для нього торбинку зі стравами і кладе пляшку вина, воно справді добре. В ньому — тепло сонця і сік землі. Знову треба буде допомогти підрізати виноградник — тесть уже давно розміняв восьмий десяток.

Андрій Остапович знаний у нашому інституті винятковою принциповістю, можливо, дещо надмірною, щоправда, лише до дівчат: жодна не отримала в нього на екзамені п'ятірки і рідко якій усміхнулася четвірка. А скількох через його сувору непоступливість відраховано! Гарним дівчатам Андрій Остапович додатково занижував бал, мовби бонус за вроду.

Минулого тижня я отримав письмову скаргу за підписами двадцяти трьох студенток історичного факультету, які звинувачували Андрія Остаповича в дискримінації, і цього разу все закручувалося серйозніше. Лист, в якому фігурували такі гучні словосполучення, як гендерна рівність й ініціативний комітет, завершувався вимогою відсторонити кандидата історичних наук, доцента Андрія Остаповича Твердокниша від викладання.

— Андрію Остаповичу, — сказав я Андрієві по тому, як він ознайомився зі скаргою. — Ми друзі. Ми завжди були друзями. Благаю тебе: постав бодай одній п'ятірку. На носі перевибори, і якщо я не звільню тебе (а ти знаєш, що я цього не зроблю), мої шанси суттєво погіршаться. А так матимеш щонайменше ще одну каденцію спокій.

Того семестру уперше за двадцять вісім років викладацької діяльності Андрій поставив кільком найпотворнішим дівчатам п'ятірки. «Краса йде зсередини», — зазначено в художній книжці, яку мені оце подарували, натякаючи, що й представникові сухих наук не завадить погортати щось для душі. Цікаво, як прокоментує написане мій друг, великий знавець і поціновувач вроди?